

Záverečná karta projektu

Názov projektu

Evidenčné číslo projektu

APVV-19-0058

Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)

Zodpovedný riešiteľ **prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.**

Príjemca

Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta

Názov pracoviska, na ktorom bol projekt riešený

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

Názov a štát zahraničného pracoviska, ktoré spolupracovalo pri riešení

nebol

Udelené patenty/podané patentové prihlášky, vynálezy alebo úžitkové vzory, ktoré sú výsledkami projektu

neboli

Najvýznamnejšie publikácie (knihy, články, prednášky, správy a pod.) zhrňujúce výsledky projektu – uveďte aj publikácie prijaté do tlače

Knižné publikácie a štúdie charakteru vedeckej monografie (AAA, AAB, ABA, ABB)

DŽUJKO, Ján. Dejiny slovenského novinárstva na východnom Slovensku v medzivojnovom období. 70 normostrán. Prešov: Prešovská univerzita (Odovzdané do tlače).

KOVAL', Peter. Nemocnice na východnom Slovensku v medzivojnovom období. 120 normostrán. Prešov: Prešovská univerzita (Odovzdané do tlače).

ŠVORC, Peter. Štrbské vizitácie posledných sto rokov (1918 – 2021). Prešov: Universum, 2022, 360 strán. ISBN 978-80-89946-23-5

ŠVORC, Peter. Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1918 – 1939). Bratislava: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, o. z., 2023, 420 strán. ISBN 978-80-973455-4-9 (Monografia bola realizovaná z projektu APVV a súčasne aj z projektu VEGA)

ŠVORC, Peter. Východné Slovensko po roku 1918 a jeho štátno-etnická premena v prvých rokoch existencie ČSR. In Dušan Kováč – Matej Hanula a kol. Z monarchie do republiky a z demokracie do totality. Spoločnosť na Slovensku od konca 19. storočia do roku 1945. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV a Historický ústav SAV, 2022, s. 145-196. ISBN 978-80224-2001-3 (103,75 normostrán = 5,19 AH)

ŠVORC, Peter. Die Evangelische Kirche Augsburger Bekenntnisses in der Slowakei nach 1945. In Martin ZÜCKERT (Hg.). Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der Slowakei im 20. Jahrhundert. München: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 2024, s. 519-568. ISBN 978-3-525-30248-4 (123 normostrán = 6,15 AH)

ŠVORC, Peter – KOLLÁROVÁ, Zuzana. Cesta predkov. Historicko-etnografická štúdia. Prešov: Universum, 2024, 186 strán. ISBN 978-80-89946-33-4.

Publikácie v karentovaných časopisoch v SR

ŠVORC, Peter. V Česko-slovenskej či Česko-slovensko-ruskej republike? Podkarpatská Rus a východné Slovensko v prelomovom roku 1919. In Historický časopis, roč. 68, č. 4/2020, s. 609-634. ISSN 0018-2575

ŠVORC, Peter. Ladislav Tajták: „... Aby som bol úprimný, nerád hovorím o svojich rokoch a narodeninách...“. In Historický časopis, roč. 69, 2021, č. 3, s. 545-560. ISSN 0018-2575

ŠVORC, Peter. The formation of Czechoslovakia (1918) and the German population of Spiš. Ideas and reality. In Historický časopis, 70, 5, 2022, s. 887-913. ISSN 0018-2575

Štúdie v zahraničných recenzovaných zborníkoch a časopisoch

DOMENOVÁ, Marcela. Podkarpatská Rus a školstvo v 1. ČSR na stránkach Učiteľského pedagogického časopisu. In Историчний часопис з богемістики і словакістики. Випуск 10. Чехи, словаки та українці в історичних, суспільних і культурних віражах. Ужгород: Видавництво «PIK-Y» 2024, s. 108-140. ISBN 978-617-8390-06-8

DŽUJKO, Ján. Obraz Poľska a Poliakov na stránkach Našej Oravy (1918 – 1920). In Kontakty XX. Kraków: Wydawnictwo scriptum Tomasz Sekunda, 2023, s. 9-24.

FALAT, Michal. Činnosť rusínskych rusofilsky orientovaných politikov v medzivojnovom Československu. In Rusko a slovanský svět. Staletí soužití a střetů. Eds. Markus GIGER, Hana KOSÁKOVÁ, Marek PŘÍHODA. Červený Kostelec, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2021, s. 163-178.

HARBULOVÁ, Ľubica. A welcoming and hospitable state: political exiles and refugees in interwar Czechoslovakia. In Проблеми слов'язнавства, LVIV 2022, випуск 71, с. 98-116.

HARBULOVÁ, Ľubica. K počiatkom česko-slovensko-ukrajinských vzťahov. Reflexia života a tvorby Nikolaja Kostomarova v slovenskej a českej historiografii. In Историчний часопис з богемістики і словакістики. Випуск 10. Чехи, словаки та українці в історичних, суспільних і культурних віражах. Ужгород: Видавництво «PIK-Y» 2024, s. 243-253. ISBN 978-617-8390-06-8

HOPTOVÁ, Luciana. Život a dielo ruského emigranta G. M. Medveckého. In Rusko a slovanský svět. Staletí soužití a střetů. Eds. Markus GIGER, Hana KOSÁKOVÁ, Marek PŘÍHODA. Červený Kostelec, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2021, s. 197-209.

HOPTOVÁ, Luciana. Pamiatnik pavšim russkim vojnám na vostoce Slovaki. In Slavianskij mir: obščnost' i mnogoobrazije. Materialy konferencii molodych učených v ramach Dnej slavianskoj pismennosti i kul'tury. 23 – 24 maja 2023 g. E. S. UZEŇOVA, O. V. CHAVANOVA (otv. red.). Moskva: Institut slavianovedenija RAN, 2023, s. 50-55.

JURČÍŠINOVÁ, Nadežda. Návrhy a iniciatívy Adolfa I. Dobrianskeho na riešenie postavenia Rusínov v Uhorsku. In Историчний часопис з богемістики і словакістики. Випуск 10. Чехи, словаки та українці в історичних, суспільних і культурних віражах. Ужгород: Видавництво «PIK-Y» 2024, s. 8-29. ISBN 978-617-8390-06-8

KOVAL', Peter. Zdravotníctvo na východnom Slovensku v medzivojnovom období. In TÓTHOVÁ, V., TÓTH, A., NOVOTNÝ, L. (eds). Kapitoly z dějin zdravotnictví první Československé republiky. Praha: NLN, 2023, s. 101-119.

ШВОРЦ, Петер. Русины і їх путь до Чехословачії (1918 – 1919). In Русинський альманах № 23. Составители: др. Маріанна ЛЯВИНЕЦ отв. редактор. Budapest: Выдана Русинського Самосправованя Йожефварошаи Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки / Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat és Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület közös kiadványa, 2023, s. 75-98.

ŠVORC, Peter. Die Evangelische Kirche Augsbургischen Bekenntnisses in der Slowakei in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. In Martin ZÜCKERT (Hg.). Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der Slowakei im 20. Jahrhundert. München: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 2024, s. 187-220. ISBN 978-3-525-30248-4 (54,50 normostrán = 2,75 AH)

Štúdie v domácich recenzovaných zborníkoch a časopisoch

DŽUJKO, Ján. Vznik Slovenských kalvínských hlasov ako tlačového orgánu slovenských kalvínov na Slovensku. In Historia Ecclesiastica, 2021, č. 2, s. 163-172. Prešov: Prešovská univerzita.

FALAT, Michal. Jazyková otázka na Podkarpatskej Rusi pohľadom vybraných rusínskych

politikov. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Multietnicita periférií – destabilizačný faktor medzivojnového Československa?* Prešov: FF PU, 2022, s. 43-54. ISBN 978-80-555-3012-3

HARBULOVÁ, Ľubica. Podiel politickej emigrácie z Ruska na spoločenskom a kultúrnom vývoji východného Slovenska v rokoch 1920 – 1945. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Multietnicita periférií – destabilizačný faktor medzivojnového Československa?* Prešov: FF PU, 2022, s. 103-114. ISBN 978-80-555-3012-3

HOPTOVÁ, Luciána. Emigrants' contribution to the development of education and culture in eastern Slovakia during the interwar period. In *Spoločnosť a dejiny IV. (pramene – osobnosti – kultúra)*. Eds. Marcela DOMENOVÁ, Eva KUŠNÍROVÁ. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2021, s. 29-43. ISBN 978-80-555-2849-6.

HOPTOVÁ, Luciána. Vybudovanie pomníka padlým ruským vojakom v rokoch prvej svetovej vojny v Bardejovských Kúpeľoch. In *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948: zborník z konferencie*. Eds. Martina FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ, Viktor SZABÓ. Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2023, s. 206-216. ISBN 978-80-85328-75-2.

HOPTOVÁ, Luciána. Pôsobenie pravoslávneho kňaza Alexeja Omeljanoviča na východnom Slovensku. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Cirkvi a periférie Československa v prvej polovici 20. storočia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2024, s. 191-198. ISBN 978-80-555-3274-5

JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Návrhy Slovákov na slovensko-rusínsku spoluprácu v 50. a 60. rokoch 19. storočia. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Multietnicita periférií – destabilizačný faktor medzivojnového Československa?* Prešov: FF PU, 2022, s. 9-24. ISBN 978-80-555-3012-3

JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Spolupráca martinského národovca Andreja Halašu s katolíckym kňazom na Spiši Štefanom Mišíkom. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Cirkvi a periférie Československa v prvej polovici 20. storočia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2024, s. 63-80. ISBN 978-80-555-3274-5

KOVAL', Peter. Multietnicita lekárskej profesie na (východnom) Slovensku po roku 1918. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Multietnicita periférií – destabilizačný faktor medzivojnového Československa?* Prešov: FF PU, 2022, s. 115-128. ISBN 978-80-555-3012-3

KOVAL', Peter. Čistota a hygiena – základ pre zdravé mesto! Smernice mesta Prešov na udržiavanie poriadku v meste v 20. a 30. rokoch 20. storočia. In *PRETIOSA QUAM SIT SANITAS MORBUS DOCET...(osвета – zdravotníctvo – knižná kultúra – osobnosti)*. Ed. Marcela DOMENOVÁ. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2021, s. 184-193.

KOVAL', Peter. Podiel cirkvi na zdravotnej starostlivosti periférie východného Slovenska. Rímskokatolícka nemocnica Dr. Kósa-Schoppera v Rožňave. In *Historica Ecclesiastica*, 2024 (v tlači)

ŠVORC, Peter. Ľudovít Markušovský – organizátor uhorského zdravotníctva. In Daniela KODAJOVÁ. *Sláva šľachetným VII. Chýr o dobrom doktorovi sa rýchlo šíri*. Liptovský Mikuláš: Spolok Martina Rázusa, 2022, s. 96-114. ISBN 978-80-973987-1-2

ŠVORC, Peter. Gréckokatolícky kňaz Nikolaj Beskid a jeho historické interpretácie dejín Rusínov na východnom Slovensku v kontexte vzniku a formovania Československej republiky. In ŠVORC, Peter – KOVAL', Peter. *Cirkvi a periférie Československa v prvej polovici 20. storočia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2024, s. 101-122. ISBN 978-80-555-3274-5

ŠVORC, Peter. Proces etnickej identifikácie a diferenciacie slovanského obyvateľstva na východnom Slovensku v 20. rokoch 20. storočia. In Peter ŠVORC – Peter KOVAL' (eds.). *Multietnicita periférií – destabilizačný faktor medzivojnového Československa?* Prešov: FF PU, 2022, s. 25-42. ISBN 978-80-555-3012-3

Uplatnenie výsledkov projektu

Východné Slovensko a Podkarpatská Rus (dnešné Zakarpatsko) patrili v Československu medzivojnového obdobia k územiám s pestrú národnostnou a tiež s pestrú konfesijnou štruktúrou. To na jednej strane vplývalo na hľadanie a uplatňovanie vzájomnej tolerancie tu žijúceho obyvateľstva, na strane druhej pod vplyvom hlavne vonkajších činiteľov prebúdalo a podnecovalo tlejúce konfliktné situácie, aby sa premenili zo stavu potenciálneho konfliktu na stav reálneho konfliktu. Vždy sa to viazalo s kľúčovými

historickými udalosťami ako bol zánik Rakúsko-Uhorska a vznik Československa, o 20 rokov neskôr zánik Československa a vznik Slovenského štátu (14. 3. 1939) a Karpatskej Ukrajiny (16. 3. 1939), a tiež s vypuknutím druhej svetovej vojny, počas ktorej a po skončení ktorej sa zásadným a dramatickým spôsobom zmenila tak národnostná, ako aj konfesijná štruktúra tunajšieho obyvateľstva (holokaust a likvidácia židovského obyvateľstva, vysídlenie nemeckého obyvateľstva po druhej svetovej vojne, likvidácia gréckokatolíckej cirkvi a neuznanie rusínskej etnicity na začiatku 50. rokov 20. storočia). Súčasne sa zmenil vzťah oboch regiónov – východného Slovenska a Zakarpatska, ktoré sa stali súčasťou odlišných štátnych celkov a ich susedstvo nadobudlo charakter medzištátnych vzťahov.

Výsledky výskumu, ktorý sa zaoberal uvedenými reáliami, vzťahmi, spoluprácou i konfliktmi oboch regiónov, by mali slúžiť pre kvalifikované rozhodovanie pri podpore jednotlivých oblastí života v tomto regióne tak v rámci Slovenskej republiky, ale aj pri podpore vzájomnej spolupráce Slovenska a Ukrajiny najmä na uvedenom území; ďalej ako zdroj poznatkov nielen regionálnych dejín v rámci vyučovania dejepisu a občianskej náuky na školách 1. a 2. stupňa, teda disciplín, ktoré pomáhajú mladej generácii porozumieť súčasným pomerom, súčasným slovensko-ukrajinským vzťahom v celej ich zložitosti a komplexnosti.

Súhrn výsledkov riešenia projektu a naplnenia cieľov projektu v slovenskom jazyku (max. 20 riadkov)

Riešitelia projektu APVV-19-0058 sa sústredili na niektoré špecifiká východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi (dnes Zakarpatska), ktoré boli stáročia v spoločnom štáte (Uhorsko, potom ČSR), mali rovnaké spoločensko-politické, etnické i konfesijné pomery. Výskum ukázal, že pestrá etnicko-konfesijná štruktúra obyvateľstva nie je prekážkou pre vzájomnú toleranciu, rešpektovanie a vzájomné spolužitie, to však s podmienkou, že do ustálených pomerov nevstúpia vonkajšie mocenské faktory, ktoré narušia ustálený a zabehnutý život v regióne. Vznik Československa v roku 1918 znamenal zásadný zásah do vtedajších pomerov, nenarušil síce etnicko-konfesijnú štruktúru oboch regiónov, ale zmenil postavenie a význam jednotlivých etnických spoločenstiev. V Uhorsku spoločensky a politicky podhodnotení a diskriminovaní Slováci, Rusíni a Ukrajinci sa v ČSR stali štátoformujúcimi národmi. Naopak, Maďari, Nemci a Židia sa stali, resp. ostali, národnostnou menšinou. Do tohto prostredia navyše vstúpil český element ako cudzí a súčasne mocenský reprezentant nového štátu. To vyvolávalo celý rad konfliktov, do ktorých vstupovala aj cirkev, kde významnú úlohu plnila tlač, školstvo a kultúra, a to v obojakom – pozitívnom i negatívnom smere, a zdravotníctvo (zdravotná starostlivosť, výstavba nových zdravotníckych zariadení) ako stabilizačný prvok s dôležitým existenciálnym nábojom. V oboch regiónoch do zložitého procesu ich transformácie, a hlavne etnickej kryštalizácie Rusínov vstupoval ešte jeden prvok – ruská a ukrajinská emigrácia, ktorá tu hľadala možnosti na uplatnenie sa, no zároveň prispievala k trojakej národnej orientácii rusínskeho obyvateľstva, čím objektívne komplikovala jeho postavenie v Československu.

Súhrn výsledkov riešenia projektu a naplnenia cieľov projektu v anglickom jazyku (max. 20 riadkov)

The APVV-19-0058 project focused on some specifics of Eastern Slovakia and Subcarpathian Rus' (the present-day Transcarpathia), which, for centuries, were part of the same country (pre-1918 Hungary, later Czechoslovakia), sharing a socio-political, ethnic, and confessional environment. The research has shown that varied demographic composition does not obstruct mutual tolerance, respect, and coexistence, provided there is no external interference. The foundation of Czechoslovakia in 1918 meant a fundamental intervention in the then climate and, even though it did not disrupt the ethnic or confessional structure of the two regions, it changed the status of individual ethnic communities. Slovaks, Rusyns, and Ukrainians, who were socially and politically undervalued and discriminated against in pre-1918 Hungary, became state-forming nations in Czechoslovakia. On the contrary, Magyars, Germans, and Jews became (or rather maintained their position as) national minorities. In addition, the Czech element entered this environment as a foreign and powerful representative of the new state. This provoked a whole series of conflicts, in which the church also took part, with the press, education, and culture playing an important role, both in a positive and negative sense, and the health sector (health care, construction of new medical facilities) acting as an important stabilising existential factor. Another element

entered the complex process of transformation of both regions, influencing the ethnic crystallisation of Rusyns – Russian and Ukrainian emigration. It tried to establish itself but, at the same time, contributed to the three-way national orientation of the Rusyn population, thereby objectively complicating its position in Czechoslovakia.